

Stručni rad

**AUTORSKI ROMAN U OBLIKU
»GRAĐE LAGANE ZA ČITANJE«**

Nina Koletnik

Center za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje Velenje

Sažetak

Teškoće u čitanju ili razumijevanju pročitano­g teksta zapažene su kod mnogih ljudi, koji ih imaju iz različitih razloga. Među njima su i osobe s poremećajima duševnog razvoja koje nedovoljno razumiju nove sadržaje i teško ih usvajaju. Specijalni pedagozi/defektolozi trude se pronaći različite tekstove kojima bi im na jednostavan i razumljiv način približili teme iz svakodnevnog života. U Sloveniji još uvijek postoji problem nedostatka literature koja je napisana u prilagođenom, razumljivom i lako čitljivom obliku. U ovom članku predstavljam teorijske osnove »građe lagane za čitanje« i proces nastajanja autorskog romana u spomenutom obliku građe, pod nazivom Dom je tamo gdje je srce. U njegovoj izradi sudjelovali su adolescenti s poremećajima duševnog razvoja.

Ključne riječi: autorski roman, građa lagana za čitanje, literatura, osobe s poremećajima duševnog razvoja

1. Uvod

Prema nekim podacima, čak 25% ljudi u Sloveniji ima teškoće u čitanju. Riječ je o raznolikoj skupini, kojoj pripadaju osobe s poremećajima duševnog razvoja, starije osobe, osobe s disleksijom, slabovidne osobe i imigranti. Međutim, i ovi ljudi vole čitati i imaju pravo na pristupačnu literaturu. Čitanje je osnovno pravo svakog čovjeka. Stoga informacije u obliku građe lagane za čitanje moraju biti dostupne svim ljudima. Rezolucija o nacionalnom programu kulture diktira što veću dostupnost jezičnog, književnog i drugog materijala u prilagođenim tehnikama, čime se osobama s teškoćama u čitanju osiguravaju jednake mogućnosti sudjelovanja u kulturnom životu [4]. Samo informirani ljudi kojima je omogućena učinkovita komunikacija mogu se aktivno uključiti u sva područja društva, npr. u područja kulture, socijalnog okruženja, zdravlja, obrazovanja, radnog mjesta itd. Kada govorimo o dostupnosti informacija, govorimo o dva aspekta. Prvi je aspekt pismenosti i obrazovanja pojedinca, drugi je pružanje informacija u obliku koji je pojedincu razumljiv.

2. »Građa lagana za čitanje«

Građa lagana za čitanje predstavlja informacije koje se mogu lako pronaći, pročitati i razumjeti. Svakome pruža temeljno pravo na informacije, literaturu i kulturu u njemu razumljivom obliku [2]. Građa lagana za čitanje je proces i metoda komunikacije koja potiče razvoj pismenosti i integraciju osoba s teškoćama u čitanju i pisanju u njihovu okolinu. Poruka sadržaja se prenosi na čitljiv i razumljiv način, a tekstovi su pripremljeni prema posebnim tehničkim i sadržajnim zakonitostima i kriterijima te zakonitostima grafike. Cilj metode i procesa je učiniti informacije lakim za čitanje i razumijevanje, te pristupačnim i korisnim osobama s poremećajima u području čitalačke pismenosti. Tekstovi napisani u obliku građe lagane za čitanje mogu se prilagoditi tako da predstavljaju prilagodbu već postojećih informacija ili mogu biti autorski, pri čemu se vrši tvorba informacija u lakše čitljivom i razumljivom obliku. Građu laganu za čitanje mogu sačinjavati samo tekstovi ili i njima dodani, popratni materijal u obliku slika ili fotografija, a postoji mogućnost i da ga sačinjavaju samo fotografije, simboli, ilustracije, filmovi te audio i video zapisi [5]. Kako bi se olakšalo razumijevanje informacija, potrebno je tehnički i sadržajno prilagoditi različite materijale.

2.1. Nastanak »građe lagane za čitanje«

T. Knapp i S. Fužir smatraju da pisanje tekstova u formatu građe lagane za čitanje nije jednostavno [5]. U slučaju prevođenja teksta u obliku građe lagane za čitanje, sadržaj mora biti usklađen s izvornikom i pritom primjeren odraslom čitatelju. Važno je biti svjestan činjenice da građu laganu za čitanje ne predstavljaju samo dječji tekstovi, već i tekstovi koji su zanimljivi odraslima, ali su napisani na jednostavniji način. Prilikom stvaranja građe lagane za čitanje, možemo ponovno napisati tekst ili ga prilagoditi. Važno je znati tko će čitati tekst odnosno za koga pišemo i što mu želimo poručiti. Prilikom stvaranja tekstova građe lagane za čitanje sudjeluju stručnjaci iz područja pisanja i čitatelji iz ciljane skupine kojoj je tekst namijenjen. Ovi se čitatelji nazivaju testnim čitateljima. Kod njih treba najprije provjeriti razinu razumijevanja, a zatim zajedno s njima testirati tekstove. Testiranje je duži proces u kojem provjeravamo razumijevanje sadržaja uz pomoć

raznih pitanja. Važno je da se tekst provjeri zajedno s testnim čitateljima, jer se jedino tako može utvrditi je li njegov sadržaj jasno pripremljen i jesu li ga čitatelji pročitali te razumjeli.

2.2. Vizualni izgled tekstova

Tekstovi građe lagane za čitanje pišu se prema određenim pravilima koja se moraju uvažavati [3]:

- veličina fonta je 14,
- jednostavan okomiti font (Arial, Verdana itd.),
- kraće rečenice (4 - 5 riječi u retku),
- veći razmak između slova i redaka nego kod uobičajenih tekstova.

Prilikom stvaranja tekstova u formatu građe lagane za čitanje, važno je da su informacije napisane logičnim slijedom, a radi veće preglednosti svaka rečenica može biti napisana u novom retku. Ilustrativni materijal uključen u sadržaj (ilustracije, slike, fotografije, tablice, znakovi, crteži ili grafikoni) mora biti usklađen s tekstom i omogućiti čitatelju bolje razumijevanje napisanog.

2.3. Jezični elementi teksta u obliku »građe lagane za čitanje«

Autori tekstova u obliku građe lagane za čitanje moraju obratiti posebnu pozornost na različite jezične specifičnosti. Tekstovi su napisani na način da se izravno obraćaju čitatelju. Prilikom tvorbe tekstova koristi se isto imenovanje za iste riječi odnosno izraze, izbjegavaju se sinonimi, ne koriste se izrazi na stranom jeziku i koriste se konkretna imenovanja (bez prenesenih značenja i parabola). Često se događa da osobe s različitim teškoćama u čitanju ne razumiju uporabu kratica ili akronima te manje poznatih riječi i složenica, pa se one rijetko pojavljuju u tekstu ili su objašnjene već pri prvoj uporabi uz konkretne primjere. Važno je da rečenice budu kratke i jednostavne.

2.4. Znak i razine »građe lagane za čitanje«

Slovenski znak za građu laganu za čitanje je nasmiješena bijela knjiga na ljubičastoj podlozi. Da bi čitatelji mogli odabrati knjigu prema svojim sposobnostima čitanja i razumijevanja, za djela koja pripadaju ovoj vrsti literature koriste se oznake za četiri razine. Prva razina odnosi se na osjetilno čitanje, druga razina su riječi napisane velikim tiskanim slovima i potkrijepljene slikovnim materijalom, treća razina odnosi se na tekstove napisane kraćim rečenicama, popraćenim slikovnim materijalom, a četvrtu razinu predstavljaju duže rečenice, koje mogu biti složene i sadržavati nekoliko rečenica. Razine građe lagane za čitanje uvažavaju se i pri objavama knjiga, časopisa i online tekstova [3].

Slika 1: Znak »građe lagane za čitanje«

Slika 2: Razine »građe lagane za čitanje«

2.5. Ciljane skupine »građe lagane za čitanje«

Tekstovi su namijenjeni osobama s teškoćama u čitanju i razumijevanju tekstova napisanih u standardnom formatu. To su čitatelji ili slušatelji koji se iz raznih razloga suočavaju s preprekama u pristupu informacijama. Tekstovi u obliku građe lagane za čitanje namijenjeni su osobama s poremećajima duševnog razvoja, osobama koje se oporavljaju od ozljeda glave, moždanog udara, osobama s demencijom, gluhim i nagluhim osobama, adolescentima i odraslima s posebnim poremećajima učenja, starijim osobama, migrantima i ostalim čitateljima s teškoćama u čitanju i razumijevanju [5].

2.6. Osobe s poremećajima duševnog razvoja

Prema najsvremenijoj definiciji, pojam "poremećaj duševnog razvoja" odnosi se na ozbiljnija ograničenja intelektualnih i adaptivnih sposobnosti pojedinca u području konceptualnih, socijalnih i praktičnih vještina, koja se javljaju prije 22. godine života. Osoba s poremećajem duševnog razvoja značajno se razlikuje od prosjeka u najmanje dvama područjima sljedećih adaptivnih vještina: komunikaciji, brizi o samom sebi, životu u obitelji, socijalnim vještinama, samoodlučivanju, zdravlju i sigurnosti, slobodnom vremenu i radu, orijentaciji u širem socijalnom okruženju i funkcionalnim znanjima koja se odnose na usvojene školske vještine.

3. Nastanak romana u obliku građe lagane za čitanje

U školskoj 2019./2020. godini, zajedno s mladima Centra za odgoj, obrazovanje i osposobljavanje Velenje, pripremili smo dramsku predstavu za nastup povodom obilježavanja državnog praznika. Za uprizorivanje nam je

poslužio sadržaj televizijskog video zapisa "Slovenija, moja zemlja". Tijekom obrade spomenutog sadržaja video zapisa, mi, mentorice, dobile smo ideju o pretvorbi predstave u pisanu formu. Na satovima izbornih predmeta, koji su bili namijenjeni obradi građe lagane za čitanje, zajedno s učenicima počele smo pisati sadržaj romana pod naslovom "Dom je tamo gdje je srce".

Slika 3: Autorski roman u obliku građe lagane za čitanje

3.1. Zapis i ilustracije

Prije početka stvaranja romana adolescente s poremećajima duševnog razvoja podijelili smo u dvije skupine. U 1. skupini bili su učenici koji dobro čitaju i koji su bili sukreatori priče. Učenici 2. skupine, uglavnom oni koji slabo ili nikako ne čitaju, dali su povratnu informaciju o razumljivosti napisanog. Poseban izazov predstavljalo nam je pronalaženje pravih, tj. odgovarajućih riječi za određene pojmove koji trebaju biti razumljivi svim čitateljima. Na jednostavan način koristili smo izravni govor, što je tekst učinilo raznovrsnijim i privlačnijim za čitanje. Glavne događaje u romanu potkrijepili smo ilustracijama koje je izradio ilustrator Rihard Lobenwein. Posvetili smo mnogo vremena njihovom testiranju odnosno odabiru i raspoređivanju, jer nam je bilo važno da svaka ilustracija doista istakne bit napisanog, a da pritom ne pruži previše informacija.

3.2. Sadržaj romana

Crvenu nit priče predstavlja upoznavanje slovenskih krajolika i njihovih tradicionalnih specijaliteta odnosno posebnosti, kao što su potica, Lectovo srce, najstarija vinova loza, čovječja ribica itd. U romanu smo opisali osobe čije su osobine i interesi slični onima koje imaju učenici, sukreatori romana. Priču o engleskom pustolovu Timu proširili smo raznim ugodnim, uzbudljivim i napetim pustolovinama. Roman je napisan u prvom licu, tako da se čitatelji mogu lakše uživjeti u ulogu glavnog lika. Knjiga sadrži elemente putopisa isprepletene događajima i osobnim doživljajima stranca - putnika Tima, koji istražuje Sloveniju, njezina obilježja, tradicionalno kulinarstvo, prirodne i kulturne posebnosti te raznolikost pojedinih slovenskih krajobrazza.

3.3. Razina zahtjevnosti čitanja

Roman je prikladan za nešto starije i iskusnije čitatelje, jer je napisan na 4. razini (stupnju) građe lagane za čitanje. To znači da smo kreirali duže, složene rečenice koje se sastoje od nekoliko rečenica (jednostavnih proširenih i neproširenih), pa smo pri pisanju još dosljednije slijedili sva pravila za ovu razinu:

- obično koristimo mala tiskana slova,
- tvorimo kratke jednostavne rečenice,
- rečenice od više riječi pišemo jasno i razumljivo,
- rečenice mogu sadržavati 10 ili više riječi,
- dijalogi su istaknuti debljim fontom odnosno znakovljem,
- koristimo nekoliko interpunkcijskih znakova (osim točke, koristimo također uskličnik, upitnik, zarez i dvotočku).

Prilikom tvorbe zapisa koristili smo aktivni oblik izvješćivanja i jednostavne oblike glagola. Međutim, izbjegavali smo korištenje kratica i prenesenih (izvedenih, konotativnih) značenja.

Prilikom formiranja teksta kreirali smo pregledan zapis, s većim poredom i nismo koristili Serif fontove.

3.4. Izdavanje romana

S obzirom na to da smo prvi put pisali roman, obratili smo se stručnjacima koji već duže vrijeme obrađuju literaturu ove vrste, kako bi nam pomogli u našem procesu kreiranja. U Sloveniji se razvojem građe lagane za čitanje od 2011. godine intenzivno i sustavno bavi Zavod Risa, koji se svojim programima zalaže za dostupnost informacija i kulturnih sadržaja svim ljudima. Osnivačice Zavoda, Tatjana Knapp i Saša Fužir, zajedno s testnim čitateljima CUDV-a Črna na Koroškem, pročitale su naš roman i dodijelile mu znak »građe lagane za čitanje«. Autorica prvog slovenskog romana u obliku građe lagane za čitanje, pod naslovom Cvijeće i oganj, spisateljica Aksinja Kermauner, pročitala je naš roman i napisala recenziju našeg djela. Objavljivanje romana financijski je podržala Općina Velenje, a za cjelokupni proces izdavanja pobrinula se Nakladnička kuća Centra za komunikaciju, sluh i govor Portorož.

4. Zaključak

Članak možemo završiti mišlju: „Čitanje je prozor u svijet.“, jer nam omogućuje stjecanje novih informacija, učenje novih sadržaja i širenje vidika. Važno je biti svjestan činjenice da svaki pojedinac ima pravo na pristup informacijama koje su prilagođene njegovoj sposobnosti razumijevanja. Osobama s poremećajima duševnog razvoja i drugim ciljnim skupinama građa lagana za čitanje predstavlja temelj za čitanje i razumijevanje informacija. Kroz proces stvaranja autorskog romana "Dom je tamo gdje je srce" u obliku građe lagane za čitanje, omogućili smo sudionicima odnosno adolescentima s poremećajima duševnog razvoja utvrđivanje vještina čitanja i pisanja, veći pristup znanju i razvijanje kreativnosti u oblikovanju vlastitih misli, ideja i iskustava, izgradnju samopouzdanja i razvoj osobnog rasta. Mladi su pritom stekli iskustvo sukreiranja literature u obliku građe lagane za čitanje te su svojim aktivnim sudjelovanjem pridonijeli razvoju građe lagane za čitanje u Sloveniji.

Svi imamo pravo ostvarivati dostignuća u području kulture i aktivno sudjelovati u kulturnom toku i razvoju društva. Stoga svim zainteresiranim pojedincima trebamo omogućiti sukreiranje građe lagane za čitanje i pisanje, zahvaljujući kojem će se proširiti spektar dostupnih informacija, knjiga i drugih tekstova za još veću socijalnu odnosno društvenu uključenost, te poboljšanje svakodnevnog života osoba s poremećajima duševnog razvoja.

5. LITERATURA

[1] AAIDD, URL: Dostupno na: https://aaid.org/intellectual-disability/definition#.VmbPYr_fMQU [Pristupljeno 10. 4. 2022.].

[2] Haramija, D. in Knapp, T. (2019). Lahko je brati 1 – Uvod. Nasveti za lahko branje v slovenščini. Podgorje pri Slovenj Gradcu: Zavod Risa, Center za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje.

Dostupno na:

<http://www.lahkojebrati.si/Portals/1/Knjige/Lahko%20je%20brati%201%20-%20Uvod.pdf> [Pristupljeno 20. 4. 2022].

[3] Haramija, D., Knapp, T. in Fužir, S. (2019). Lahko je brati 2- Pravila.. Nasveti za lahko branje v slovenščini. Podgorje pri Slovenj Gradcu: Zavod Risa, Center za splošno, funkcionalno in kulturno opismenjevanje

Dostupno na:

<http://www.lahkojebrati.si/Portals/1/Knjige/Lahko%20je%20brati%202%20-%20Pravila.pdf> [Pristupljeno 20. 4. 2022.].

[4] Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2022–2029.

Dostupno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-0559?sop=2022-01-0559> [Pristupljeno 5. 5. 2022.].

[5] Rot, V. (2016). Cilj: brati in prebrano razumeti. Koncept: Lahko branje.

Dostupno na: <https://www.rtv slo.si/dostopno/clanki/cilj-brati-in-prebrano-razumeti/507775> [Pristupljeno 20. 4. 2022.].